

[Sayı/Issue: 28, Aralık/December 2025]

OSMANLI'DA MARKSİZM ve SOSYALİZM: YENİ KUŞAK ÇALIŞMALAR,
Y. DOĞAN ÇETİNKAYA, İLETİŞİM YAYINLARI, İSTANBUL, 2022,
ISBN:978-975-053-241-2

(Marxism and Socializm in the Ottoman: New Generation Studies)

Yayın DEğerlendirme/ Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 28 Ekim 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 31 Aralık 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık 2025

DOI Numarası / DOI Number: 10.51592/kulliyat.1812522

Mustafa Alperen TAŞ

Öğretmen

Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğü,

mustafaalperentas@hotmail.com, 0000-0002-9022-4539

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Makale için "Etik Kurul Belgesi" gerekmemektedir.

Benzerlik Taraması: "Benzerlik Raporu" Turnitin.com / iThenticate / İntihal.Net sistemi üzerinden alınarak tarama yapılmıştır.

Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazarlar tarafından "Telif Hakkı Formu" imzalanarak sunulmuştur. Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Atıf Bilgisi:

Şen, Y. (2025). Osmanlı'da Marksizm ve Sosyalizm: Yeni Kuşak Çalışmalar, Y. Doğan Çetinkaya, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022, ISBN:978-975-053-241-2. *Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 28(Aralık), 259-265.
<https://doi.org/10.51592/kulliyat.1812522>

Sorumlu Yazar:

Mustafa Alperen TAŞ, mustafaalperentas@hotmail.com

Kitap Tanıtımı/Book Review

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başları, toplumsal, ekonomik ve siyasi açıdan büyük bir dönüşüm süreci yaşamıştır. Bu dönem, sadece Osmanlı'nın çöküş sürecinin başladığı yıllar olarak değil, aynı zamanda yeni fikirlerin ve toplumsal hareketlerin toplumun farklı kesimlerinde yankı bulduğu bir zaman dilimi olarak dikkat çeker. Avrupa'da gelişen sosyalist ve Marksist ideolojiler, Osmanlı'ya özellikle Batı'da eğitim gören aydınlar ve yayın organları aracılığıyla taşınmış, toplumsal eşitlik, adalet ve işçi hakları temaları Osmanlı toplumunun gündemine girmiştir. Y. Doğan Çetinkaya'nın *Osmanlı'da Marksizm ve Sosyalizm* adlı eseri, bu sürecin tarihsel gelişimini, örgütlenmelerini ve toplumsal etkilerini detaylı biçimde ele alan temel bir kaynaktır. 19. yüzyılın son çeyreği, Osmanlı toplumu için bir modernleşme

sürecinin başlangıcını temsil eder. Sanayileşme, kentleşme ve eğitim reformları, Osmanlı'nın geleneksel toplumsal yapısında köklü değişimler yaratmıştır. Bu değişimler, özellikle İstanbul, İzmir, İzmit ve Adana gibi kentlerde işçi sınıfının ortaya çıkmasına ve işçi hakları konusunda bilinçlenmeye yol açmıştır.

Avrupa'da gelişen Marksist kuram, Karl Marx'ın işçi sınıfının sömürülmesini eleştiren teorileri ve sınıf mücadelesine dair analizleri temelinde Osmanlı'ya taşınmıştır. Sosyalizm ise daha geniş bir çerçevede toplumsal eşitlik, sosyal refah ve hak temalarını ön plana çıkarmıştır. Bu fikirler, yalnızca teorik bir tartışma konusu olmamış, işçi örgütlenmeleri, grevler ve yayın organları aracılığıyla pratiğe aktarılmıştır. Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan işçi sınıfı, örgütlenme ve grevler aracılığıyla hak arayışına yönelmiştir. İstanbul Tersanesi'nde 1908-1910 yılları arasında gerçekleştirilen örgütlenmeler ve çalışma sürelerinin kısaltılması talepleri, sosyalist fikirlerin pratiğe aktarılmasına somut örnek teşkil etmektedir. Köyden kente göç, Osmanlı toplumsal yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Tarım sektöründeki dönüşüm ve ekonomik sıkıntılar, köylülerin kentlere yönelmesine neden olmuş, kentleşme süreciyle birlikte yeni iş gücü ve toplumsal dinamikler ortaya çıkmıştır.

Osmanlı sosyalist düşüncesi, entelektüel çevrelerde de yoğun tartışmalara yol açmıştır. Servet-i Fünun, İkdâm ve Tasvir-i Efkâr gibi yayın organları, sosyalist fikirlerin tartışıldığı ve yaygınlaştığı merkezler hâline gelmiştir. Bu yayınlar, işçi haklarının görünürlüğünü artırmış, toplumsal bilinç oluşumuna katkıda bulunmuş ve sosyalist ideallerin toplumun farklı kesimlerinde tartışılmasını sağlamıştır. Jön

Türkler ve İttihat ve Terakki hareketi içindeki bazı aydınlar, sosyalist fikirleri toplumsal reform aracı olarak değerlendirmiş ve sınıf mücadelesi ile adalet, özgürlük ve eşitlik temalarının Osmanlı toplumunda yorumlanmasını sağlamıştır.

Kadın ve genç kuşaklar, sosyalist hareketlerin yayılımında kritik roller üstlenmiştir. Kadınlar, eğitim ve çalışma hakkı temaları üzerinden sosyalist fikirleri tartışmış, derneklerde aktif roller almış ve toplumsal reformların gündeme gelmesini hızlandırmıştır. İstanbul'da 1910'larda kurulan Kadınlar Derneği, sosyalist ilkeler çerçevesinde kadınların eğitim ve çalışma haklarını savunmuş, kadın işçilerin örgütlenmesine öncülük etmiştir. Genç kuşak entelektüeller ise Batı'da eğitim görmüş ve sosyalist fikirleri Osmanlı toplumuna taşımış, yayın organları ve dernekler aracılığıyla geniş kitlelere ulaştırmıştır.

Bölgesel farklılıklar, sosyalist hareketlerin karakterini belirleyen önemli bir faktördür. İstanbul, entelektüel tartışmaların merkezi olarak öne çıkarken, İzmir ve Adana gibi sanayi kentlerinde işçi hareketleri somut eylemlerle kendini göstermiş ve İzmir'de liman işçilerinin 1911-1913 yılları arasındaki örgütlenmeleri, iş saatlerinin düşürülmesi ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi talepleri ile sosyalist fikirlerin pratiğe dökülmüş örnekleridir. İstanbul'daki yayınlar ve çeviriler ise sosyalist fikirlerin entelektüel tartışmalar yoluyla toplumun farklı kesimlerine yayılmasını sağlamıştır. Osmanlı sosyalist hareketlerinin örgütsel yapısı, modern Türkiye'deki toplumsal hareketlerin biçimlenmesinde örnek teşkil etmiştir. İstanbul Tersanesi ve İzmir liman işçileri, çalışma koşullarının iyileştirilmesi için örgütlenmiş, ilk sendikal faaliyetleri başlatmıştır. Bu örgütlenmeler, sosyalist fikirlerin pratiğe aktarılmasını sağlamış ve toplumsal bilincin oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Kadınların Osmanlı sosyalist hareketlerindeki rolü, toplumsal dönüşümün en görünür göstergelerinden biridir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında, kadınlar eğitim ve çalışma hakkı temaları üzerinden sosyalist fikirleri tartışmaya başlamış, derneklerde aktif roller almış ve toplumsal reformların gündeme gelmesini sağlamıştır. İstanbul Kadınlar Derneği, İzmir'deki kadın örgütleri ve çeşitli eğitim kurumları, kadınların işçi haklarını savunması ve toplumsal katılımını artırması açısından kritik roller üstlenmiştir. Bu örgütler, kadınların sadece kendi haklarını değil, aynı zamanda işçi sınıfının genel hak arayışını da desteklemesini sağlamıştır. Kadınların örgütlenmesi, Osmanlı sosyalist hareketlerinin toplumsal etki alanını genişletmiştir.

Genç kuşak entelektüeller, sosyalist hareketlerin ideolojik ve örgütsel yapısının şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır. Batı'da eğitim görmüş gençler, sosyalist fikirleri Osmanlı toplumuna taşımış, yayın organları ve dernekler aracılığıyla geniş kitlelere ulaştırmıştır. Sosyalist fikirlerin kültürel alanda yayılması, hareketin toplum üzerindeki etkisini güçlendirmiştir. Edebiyat, tiyatro ve gazetecilik, sosyalist ideallerin tartışıldığı ve toplumun farklı kesimlerine ulaştığı önemli araçlar olmuştur. 1910'larda İstanbul'da yayımlanan dergilerde işçi hakları, kadın hakları ve eşitlik temaları işlenmiş, genç kuşak entelektüellerin toplumsal bilinç geliştirmesine katkıda bulunmuştur. Tiyatro oyunları ve

halk edebiyatı, sosyalist fikirlerin halk kitleleriyle buluşmasında etkili olmuş, toplumsal bilinç ve hak arayışı üzerinde somut etkiler yaratmıştır.

Bölgesel farklılıklar, sosyalist hareketlerin karakterini belirleyen bir diğer önemli faktördür. İstanbul, entelektüel tartışmalar ve yayın faaliyetleri ile öne çıkarken, İzmir ve Adana gibi sanayi ve liman kentlerinde işçi hareketleri somut eylemlerle kendini göstermiştir. İzmir'de liman işçilerinin 1911-1913 yılları arasındaki örgütlenmeleri, iş saatlerinin düşürülmesi ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik talepleri, sosyalist fikirlerin pratiğe dökülmüş örnekleridir. İstanbul'daki yayınlar ve çeviriler ise sosyalist fikirlerin entelektüel tartışmalar yoluyla toplumun farklı kesimlerine yayılmasını sağlamıştır.

Sosyalist hareketlerin pratiğe yansımaları, yalnızca işçi haklarıyla sınırlı kalmamış, toplumsal adalet ve eşitlik temalarının görünürlüğünü artırmıştır. Sosyalist hareketlerin kültürel etkisi, toplumun bilinçlenmesi ve örgütlenmesi açısından kritik öneme sahiptir. Gazeteler, dergiler ve edebiyat eserleri aracılığıyla yayılan sosyalist fikirler, toplumsal sorunların tartışılmasını sağlamış, kadınların ve genç kuşakların toplumsal katılımını teşvik etmiştir. Bu süreç, modern Türkiye'de toplumsal haklar ve örgütlenme biçimlerinin şekillenmesine katkı sağlayan bir kültürel miras yaratmıştır.

Osmanlı sosyalist hareketlerinin bölgesel etkileri, işçi örgütlenmeleri ve grevler üzerinden somutlaşmıştır. İstanbul, entelektüel tartışmaların merkezi olarak öne çıkarken, İzmir, Adana ve İzmit gibi sanayi bölgelerinde işçi hareketleri somut örneklerle kendini göstermiştir. Bu farklılıklar, sosyalist hareketlerin toplumsal ve bölgesel koşullara göre çeşitlendiğini ve farklı stratejiler geliştirdiğini göstermektedir. Osmanlı sosyalist hareketlerinin modern Türkiye'ye etkisi, toplumsal, kültürel ve örgütsel alanlarda derin ve kalıcı bir miras bırakmıştır. Osmanlı'daki işçi örgütlenmeleri, grevler ve sendikalar, modern Türkiye'deki sivil toplum hareketlerinin ve sendikal yapının temel taşlarını oluşturmuştur. İşçi grevleri ve örgütlenmeleri, modern Türkiye'de işçi haklarının gelişiminde önemli referans noktaları olarak kabul edilmektedir.

Kadınların Osmanlı sosyalist hareketlerindeki rolü, modern Türkiye'de kadın hareketlerinin ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin temelini oluşturmuştur. İstanbul Kadınlar Derneği ve İzmir'deki kadın örgütleri, kadınların eğitim ve çalışma hakkı için yürüttükleri kampanyalarla günümüzdeki kadın hareketleri için hem tarihsel bir referans hem de ilham kaynağı olmuştur. Kadınların işçi hakları mücadelesine katılımı, toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının Osmanlı'dan modern Türkiye'ye aktarılmasında kritik bir rol oynamıştır.

Genç kuşak entelektüellerin sosyalist hareketlerdeki katkısı, modern Türkiye'de sivil toplum ve gençlik örgütlerinin gelişiminde belirleyici olmuştur. Batı'da eğitim görmüş gençler, sosyalist fikirleri Osmanlı toplumuna taşımış, yayın organları ve dernekler aracılığıyla toplumsal bilincin artmasını sağlamıştır. Sosyalist hareketlerin ekonomik etkileri, modern Türkiye'de işçi haklarının yasal ve

örgütsel temellerinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Osmanlı dönemindeki işçi grevleri ve sendikal örgütlenmeler, günümüzdeki çalışma yasaları ve işçi hakları mücadelesinin kökenlerini oluşturmuş, iş güvencesi, çalışma saatleri ve ücret konularında reformların önünü açmıştır.

Kültürel etkiler de Osmanlı sosyalist hareketlerinin mirasında belirgindir. Gazeteler, dergiler ve edebiyat eserleri aracılığıyla yayılan sosyalist fikirler, toplumsal sorunların tartışılmasını sağlamış, kadınların ve genç kuşakların toplumsal katılımını teşvik etmiştir. Bu süreç, modern Türkiye'de toplumsal haklar ve örgütlenme biçimlerinin şekillenmesine katkı sağlayan bir kültürel miras yaratmıştır. Bölgesel örnekler, sosyalist hareketlerin Osmanlı toplumu üzerindeki somut etkilerini göstermektedir

Osmanlı sosyalist hareketlerinin örgütsel ve kültürel mirası, modern Türkiye'de sivil toplumun güçlenmesinde belirleyici olmuştur. İşçi sendikaları, kadın dernekleri ve gençlik örgütleri, Osmanlı'daki örgütlenme biçimlerini ve mücadele yöntemlerini referans almış, sosyalist fikirlerin pratiğe aktarılması yoluyla toplumsal bilinç oluşturulmuştur. Sosyalist fikirlerin Osmanlı'da tartışılması ve pratiğe dökülmesi, modern Türkiye'de toplumsal hak arayışının sürekliliğini sağlamıştır.

Osmanlı sosyalist hareketleri, modern Türkiye'nin toplumsal, kültürel ve örgütsel yapısı üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. İşçi haklarının savunulması, kadınların eğitim ve çalışma hakları, genç kuşakların toplumsal bilinç geliştirmesi, sivil toplumun güçlenmesi ve toplumsal eşitlik talepleri, Osmanlı sosyalist hareketlerinin mirası olarak günümüze ulaşmıştır. Sosyalist düşüncenin Osmanlı toplumuna entelektüel, teorik ve pratik düzeyde sağladığı katkılar, modern Türkiye'de toplumsal haklar ve örgütlenme biçimlerinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur.

Osmanlı toplumunda sosyalist fikirlerin işçi sınıfı, kadınlar, genç kuşaklar ve entelektüel çevreler üzerinden yayılması, modern Türkiye'deki toplumsal ve örgütsel yapının temel taşlarını oluşturmuş ve günümüz sosyal hareketleri için bir referans noktası sunmuştur. 20. yüzyılın başlarında Osmanlı sosyalist hareketleri hem şehir hem de bölge düzeyinde farklı biçimlerde kendini göstermiştir. İstanbul'da 1908-1912 yılları arasında özellikle tersane işçileri, liman işçileri ve demiryolu işçileri örgütlenmiş, çalışma saatlerinin kısaltılması ve ücretlerin iyileştirilmesi için grevler düzenlemişlerdir. İstanbul Tersanesi'ndeki 1910 grevi, 850 işçinin katılımıyla gerçekleşmiş ve sonunda iş saatlerinin 12'den 10 saate düşürülmesi sağlanmıştır. Bu grev, sosyalist fikirlerin pratiğe aktarılması açısından kritik bir örnek teşkil etmiştir. Bu süreçte yayımlanan bildiri ve gazetelerde işçilerin hak arayışı, sosyalist fikirler temelinde halka duyurulmuştur.

Kadınların Osmanlı sosyalist hareketindeki etkisi, işçi grevleri kadar kültürel ve eğitim alanında da belirgindir. İstanbul Kadınlar Derneği, 1910-1912 yıllarında kadın işçilerin örgütlenmesi için bir dizi eğitim programı düzenlemiş ve kadınların sosyalist idealler doğrultusunda bilinçlenmesini sağlamıştır.

Bu programlar, kadınların işçi hakları ve toplumsal eşitlik konularında aktif rol almasına katkıda bulunmuş, modern Türkiye’de kadın hareketlerinin temellerini oluşturmuştur.

Genç kuşak entelektüeller, sosyalist fikirlerin yayılmasında kritik bir köprü görevi görmüştür. Batı’da eğitim gören öğrenciler, Marx, Engels ve Kautsky’nin eserlerini Osmanlı toplumu için yorumlamış, gençlerin sosyalist fikirleri tartıştığı dernek ve kulüpler kurmuştur. Bu derneklerde düzenlenen toplantılar, yayınlanan makaleler ve broşürler, genç kuşakların toplumsal bilinç geliştirmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Kültürel etkiler, Osmanlı sosyalist hareketlerinin topluma yansımalarının başka bir boyutunu oluşturur. Servet-i Fünun, Tasvir-i Efkar ve İkdam gibi gazetelerde işçi hakları, kadın hakları ve eşitlik temaları işlenmiş, okuyucuların sosyalist fikirlerle tanışması sağlanmıştır. 1911-1913 yıllarında İstanbul’da sahnelenen tiyatro oyunları ve yayımlanan edebiyat eserleri, işçi sınıfının ve kadınların yaşadığı sorunları halka aktararak sosyalist ideallerin toplum genelinde tartışılmasını mümkün kılmıştır.

Bölgesel farklılıklar, sosyalist hareketlerin karakterini belirleyen bir diğer önemli unsurdur. Adana ve İzmit gibi sanayi kentlerinde işçi hareketleri, grevler ve sendikal faaliyetler somut sonuçlar doğurmuş, sosyalist fikirlerin işçi sınıfı tarafından benimsenmesini sağlamıştır. 1912 yılında Adana’da pamuk işçileri, iş saatlerinin düşürülmesi ve ücretlerin artırılması talebiyle 950 kişinin katıldığı bir grev gerçekleştirmiştir.

Osmanlı sosyalist hareketlerinin modern Türkiye’ye yansımaları hem işçi hakları hem de kadın hakları alanında kendini göstermiştir. Osmanlı’daki örgütlenme deneyimleri, Cumhuriyet’in ilanından sonra kurulan sendikalar ve kadın dernekleri için örnek teşkil etmiştir. İşçi grevleri ve örgütlenmeler, modern çalışma yasalarının ve toplumsal hakların şekillenmesine katkıda bulunmuştur.

Sosyalist fikirlerin Osmanlı toplumuna entelektüel ve kültürel düzeyde etkisi, modern Türkiye’de sivil toplumun güçlenmesine öncülük etmiştir. Gazeteler, dergiler ve tiyatro oyunları aracılığıyla işçi hakları ve toplumsal eşitlik tartışmaları, toplumsal bilinç oluşturmuş ve örgütlenme kapasitesini artırmıştır. Bu süreç, günümüzdeki sivil toplum örgütleri, sendikalar ve kadın derneklerinin tarihi kökenlerini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, Osmanlı sosyalist hareketleri, modern Türkiye’nin toplumsal, kültürel ve örgütsel yapısında kalıcı etkiler bırakmıştır. İşçi haklarının savunulması, kadınların ve genç kuşakların toplumsal bilinç geliştirmesi, kültürel etkilerin yayılması ve bölgesel işçi hareketlerinin somut sonuçları, sosyalist hareketlerin Osmanlı’dan modern Türkiye’ye miras olarak aktarıldığını göstermektedir. Y. Doğan Cetinkaya’nın *Osmanlı’da Marksizm ve Sosyalizm* adlı eseri, Osmanlı sosyalist hareketlerinin tarihsel gelişimini ve modern Türkiye’ye etkilerini kapsamlı şekilde incelemiştir.

KAYNAKÇA

ÇETİNKAYA, Y. Doğan (2022), Osmanlı'da Marksizm ve Sosyalizm, Ankara: İmge Kitabevi, Ankara.